



Foto: Anda van Riet

LITERAIRE BEGRIPPEN

Een inductieve aanpak van het sonnet

‘Literaire begrippen’ is een subdomein van literatuur. Maar waarom moeten literaire begrippen worden aangeleerd? En hoe leer je die aan? Hier volgt een voorbeeld van een inductieve aanpak bij Engelstalige poëzie.

SYB HARTOG

An acrostic

A favourite literary devi
 Ce is the one whe
 Re the first letter
 Of each line spell
 S out the subject the poe
 T wishes to write about.
 I must admit, I
 Can't see the point myself.

Roger McGough

Moet een leerling weten wat een acrostichon is? Daarover zijn verschillende meningen mogelijk. Misschien

zijn leerlingen gemotiveerd over die kennis te beschikken als ze merken dat ze zulke acrostichons zelf kunnen schrijven.

Hoe dan ook, naast literaire ontwikkeling en literatuurgeschiedenis moeten in de bovenbouw van het vwo literaire begrippen worden behandeld. De eindterm luidt: ‘De kandidaat kan literaire tekstsoorten herkennen en onderscheiden, en literaire begrippen hanteren in de interpretatie van literaire teksten.’

Het herkennen, onderscheiden en hanteren van literaire begrippen vereenvoudigt het literatuuronderwijs aanzienlijk: de docent hoeft alleen maar een woord te gebruiken (‘sonnet’) in plaats van een voorbeeld te geven en de leerling weet wat er bedoeld wordt.

Maar natuurlijk: *Non scholae, sed vitae discimus*. Literatuur op school is geen doel op zichzelf. Literaire begrippen worden aangeleerd omdat de kennis ervan de leerling in staat stelt om literatuur te categoriseren,

beter te begrijpen, te waarderen en over literatuur met een ander van gedachten te wisselen.

Hoe literaire begrippen aanbieden?

Veel leraren grijpen automatisch naar de standaardmanier van aanbieding van een nieuw begrip. Voorbeeld: een docente wil een ballade behandelen. Zij geeft de definitie van de ballade en deelt een voorbeeld uit. De tekst leest ze voor, ze verklaart een aantal moeilijke woorden en begrippen en laat ten slotte vragen maken over het gedicht. Een traditionele literatuurles. Duidelijk. Maar het is de vraag of dat de beste manier is om literaire begrippen aan te leren.

Moet je literaire begrippen *deductief* aanbieden, of juist *inductief*? Beide benaderingen zijn mogelijk, en de ene is niet per definitie beter dan de andere. *Deductief* houdt in dat je begint met de regel en vandaar naar het voorbeeld gaat (van abstract naar concreet); bij *inductief*

doe je het omgekeerde: je gaat van het voorbeeld naar de regel (van concreet naar abstract). Beide manieren hebben voor- en nadelen.

Voordelen van het *deductief* aanbieden zijn:

1. het is overzichtelijk: eerst beginnen met de regel en daarna met de voorbeelden komen;
2. de regel staat voorop in correcte en complete vorm;
3. deze aanpak is snel en – schijnbaar – efficiënt.

Voordelen van het *inductief* aanbieden zijn:

1. het meest interessante van de literatuur komt eerst: de tekst, het verhaal, de boodschap staat voorop;
2. de leerling heeft terecht het gevoel dat hij zelf aan het ontdekken is (‘leren leren’);
3. doordat de leerling langer en actiever met het probleem bezig is, is het leerrendement hoger en beklijft het leerresultaat beter.

Motivatie

Als de leerling gemotiveerd is en het nut van leren inziet, zal hij beter leren. Boekaerts (2002, p. 9) schrijft in dit verband:

As teachers, you should have a good idea of the motivational beliefs that your students bring into the classroom. It is important that you are aware that your students may already have formed favourable or unfavourable beliefs about a topic before they come into class. Knowledge about your students' motivational beliefs will allow you to plan learning activities that make good use of their favourable motivational beliefs and prompt them to reconsider unfavourable beliefs. Students are very successful in hiding their thoughts and feelings, leading to misconceptions about their values, self-efficacy beliefs and outcome expectations.

Alle leerlingen hebben wel 'favourable or unfavourable beliefs' over zoiets spannends als de liefde, hét onderwerp bij uitstek van een sonnet. Ook al zijn ze misschien heel succesvol in 'hiding their thoughts and feelings', leerlingen willen wel gedachten of zelfs gedichten van anderen over de liefde begrijpen, zelfs als daarover verteld wordt door een Engelse meneer uit de zeventiende eeuw. Daarom is de inhoud, het verhaal een betere binnenkomeer. Niet met de vorm en met definities beginnen, maar de tekst laten lezen.

Samenwerkend leren

Laat de leerlingen dat in eerste instantie zelf doen: individueel, daarna in tweetallen. Bespreek vervolgens de uitkomsten van de discussie plenair. De werkvorm *denken-delen-uitwisselen* (samenwerkend leren) past hier prima bij (Kagan, 1999; Ebbens & Ettekoven, 2005). In het kort komt *denken-delen-uitwisselen* hierop neer:

- Leerlingen krijgen een opdracht.
- De docent bepaalt hoelang leerlingen individueel en in tweetallen mogen werken.
- De docent geeft aan hoe de uitwisseling plaatsvindt, zowel in tweetallen als klassikaal (alleen mondeling, alleen schriftelijk, of een combinatie van beide).

Daarbij geldt dat elke leerling de opdracht eerst individueel doet, er wordt niet overlegd (*denken*). Na een aantal minuten overlegt de leerling met een andere leerling, ze proberen gezamenlijk tot een antwoord te komen (*de-*

len). Ten slotte worden de uitkomsten van de tweetallen-discussie klassikaal uitgewisseld (*uitwisselen*).

Een voorbeeld van inductieve aanbieding van een literair begrip

Sonnet 43 'When most I wink' van William Shakespeare leent zich goed voor een introductie in dit genre (zie ook de kaders).

Doel – subdoel: Literatuur – Literaire Begrippen
Onderwerp: sonnet 43 'When most I wink' van William Shakespeare

Termen: sonnet, quatrain, couplet, iambic pentameter

Niveau: vwo 5

OPDRACHT A

Pre-reading assignment:

Someone is in love. He/She thinks about his/her love at night. Write down five sentences the lover might think.

OPDRACHT B

- Read the text below.
- Summarise the text in your own words in no more than five sentences.
- The text is actually not a *prose* text, but a *poem* (typed as a *prose* text). Find the beginnings and endings of the lines; write a slash (/) at the end of every line.
- Why did you make the divisions like this?
- This kind of *poem* is called a *sonnet*. Write down what you think the characteristics of a *sonnet* are. Use the information that you get from this text.

When most I wink, then do mine eyes best see, for all the day they view things unrespected; but when I sleep, in dreams they look on thee, and, darkly bright, are bright in dark directed. Then thou, whose shadow shadows doth make bright, how would thy shadow's form form happy show to the clear day with thy much clearer light, when to unseeing eyes thy shade shines so! How would, I say, mine eyes be blessed made by looking on thee in the living day, when in dead night thy fair imperfect shade through heavy sleep on sightless eyes doth stay! All days are nights to see till I see thee, and nights bright days when dreams do show thee me.

Voor het lezen laat de docent – als opwarmer – de leerlingen (individueel: *denken*) opschrijven hoe een persoon zijn/haar liefde voor iemand zou kunnen uitdrukken. Daarna mogen de leerlingen in tweetallen overleggen (*delen*).

Daarna komt de tekst erbij, niet in sonnetvorm, maar in proza. Je kunt als lezer gemakkelijk zien dat deze tekst veel rijmwoorden bevat, dat de regels ook als dichtregels afgedrukt zouden kunnen worden.

De leerling ziet een verhaaltje over de liefde en vraagt zich af over welk aspect van de liefde dit gaat (aandacht prikkelen: *motivatie*). Werkend volgens het *denken-delen-uitwisselen*-principe leert hij op verschillende manieren: individueel, discussiërend in een tweetal, conclusies trekkend in een groep geleid door een expert (de docent). Deze werkvorm spreekt verschillende leerstijlen aan (intrapersoonlijk, interpersoonlijk). De aanpak (individueel, in een tweetal, in een groep gemonitord door de docent) werkt als de oplossing van een raadsel: langzamerhand wordt het raadsel ontrafeld. Ten slotte blijkt dit raadsel ook nog 'literatuur' te zijn, met literaire begrippen die een naam hebben: het is een *gedicht* (het rijmt in ieder geval), het is een *sonnet* (het heeft veertien regels), dat bepaalde conventies volgt (A-B-A-B / C-D-C-D / E-F-E-F // G-G, drie *quatrains* en een *cou-*

Sonnet 43
WHEN MOST I WINK

When most I wink, then do mine eyes best see,
For all the day they view things unrespected;
But when I sleep, in dreams they look on thee,
And, darkly bright, are bright in dark directed.
Then thou, whose shadow shadows doth make
bright,
How would thy shadow's form form happy show
To the clear day with thy much clearer light,
When to unseeing eyes thy shade shines so!
How would, I say, mine eyes be blessed made
By looking on thee in the living day,
When in dead night thy fair imperfect shade
Through heavy sleep on sightless eyes doth stay!
All days are nights to see till I see thee,
And nights bright days when dreams do show thee
me.

William Shakespeare

Moet je literaire begrippen deductief aanbieden, of juist inductief?

plet, geschreven in *iambic pentameters*). Zelfontdekkend begrippen leren is intensiever en rijker.

Na het lezen worden de antwoorden behandeld. Als het goed is, hebben de leerlingen het rijmschema gebruikt om de cesuren (*caesura*) te bepalen. Ze vonden een regelmatig ritme in de zinnen. Termen als *sonnet*, *quatrain*, *iambic pentameter* en *couplet* kunt u allemaal kwijt. De leerlingen maken de betekenis van de begrippen op uit de voorbeelden voordat ze het formele woord ervoor kennen. Ze zouden nu veel gemotiveerder moeten zijn om de 'goede' antwoorden (en ook de literaire begrippen) te weten; ze hebben immers zelf meegewerkt aan het definiëren van zo'n gedicht.

Een aantal leerlingen zal het echter moeilijk vinden om de verschillende dichtregels (= rijmwoorden) te onderscheiden. Als ze alleen met het (proza)gedicht aan de slag gaan (*denken*), is het wellicht een handig hulpmiddel wanneer ze de regels voor zichzelf halfvloeidend voorlezen. Dan komen de eerste rijmwoorden min of meer vanzelf: *see, unrespected, thee, directed*. Bij het in tweetallen overleggen (*delen*) krijgen ze meer zekerheid; bij de klassikale bespreking (*uitwisselen*), ten slotte, worden de cesuren definitief geplaatst. Mochten leerlingen individueel er echt vanaf het begin niet uitkomen, dan kunt u uiteraard altijd de eerste vier dichtregels geven.

Als follow-up is het werk van de Canadees-Amerikaanse singer-songwriter Rufus Wainwright interessant. Hij heeft in 2010 een cd opgenomen met daarop drie sonnetten van Shakespeare, *All days are nights: Songs for Lulu* (de titel verwijst gedeeltelijk naar Shakespeares sonnet 43). Wainwright laat duidelijk de *quatrains* en het *couplet* horen.

Andere sonnetten lenen zich – net als dit strakke voorbeeld van Shakespeare – even goed voor zo'n inductieve aanpak. Zie bijvoorbeeld de sonnetten van John Wyatt, Edmund Spenser, John Donne, Percy Bysshe Shelley, John Keats, Emily Brontë en Elizabeth Barrett Browning. ■

LITERATUUR

Boekaerts, M. (2002). *Motivation to learn*. Geraadpleegd op <http://www.ibe.unesco.org/publications/EducationalPracticesSeriesPdf/prac10e.pdf>

Ebbens, S., & Ettekoven, S. (2005). *Effectief leren: Basisboek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Kagan, S. (1999). *Cooperative learning*. Geraadpleegd op <http://www.kaganonline.com>

McGough, R. (1987). *Nailing the shadow*. Londen: Penguin Books.